

Religion, vetenskap, verklighet

Ett seminarium om världsbild

Ola Wingbrant

2015-02-01

Introduktion

För er som inte har hört det tidigare, eller glömt bort det, heter jag Ola Wingbrant och jag predikar lite nu och då i den här församlingen. Idag tänkte jag ta fasta på att vi ibland kallar det här momentet i gudstjänsten för undervisning istället för predikan. Det kommer att bli mer av ett föredrag eller seminarium än en klassisk predikan.

Flera av er har kanske sätt dagens ämne "Religion, vetenskap, verklighet". **[Bild-1a]** Tillsammans med en del andra faktorer bildar de vad vi brukar kalla världsbild **[Bild-1b]**.

Varför är det här viktigt, och vad har det med Biblen och Jesus att göra?

Jag anser att det är viktigt därför att det sist och slutligen handlar om sanning och kommunikation. Och båda dessa är viktiga för oss. Att kommunicera är att överföra ett budskap från en sändare till en mottagare. Vi brukar hävda att vi, som Jesu efterföljare, har världens viktigaste budskap. Det är viktigt därför att det är sant. Men det vi försöker förmedla har en enorm påverkan på människors världsbild. Därför, för att kommunicera på ett effektivt sätt och med integritet är det viktigt att ha sin egen position klar för sig. Det underlättar också när vi ska förstå andras.

Det är därför jag har valt att offra er dyrbara lyssnartid på begreppet världsbild.

Jag kommer att prata om begreppen verklighet, världsbild, vetenskap och religion i den ordningen, för att sedan knyta ihop dem och försöka åskådliggöra hur de påverkar varandra. En del av er kommer kanske att tycka att det jag säger emot slutet är provocerande. Om så skulle vara fallet pratar jag gärna mer om det.

Verklighet

Låt oss börja med begreppet verklighet. **[Bild-2a]**

Jag har valt bilden av en humla. Varför? Ja, det är inte bara för att de är den gulligaste insekten.

Fram tills för några år sedan var det ganska populärt att hävda att humlan egentligen inte kunde flyga.

Man hade helt enkelt gjort beräkningar som visade att lyftkraften som bildades när humlan viftade på vingarna inte räckte till för att orka lyfta dess egen vikt, än mindre flyga med en last av pollen.

I den popvetenskapliga pressen var rubriken därför ofta att "Humlan kan egentligen inte flyga". Precis som att det skulle vara något mystiskt och fel med verkligheten.

Det här är förstås nonsens. Verkligheten är alltings mått. Verkligheten är obarmhärtig och den har aldrig fel. Eller med några ord från Dallas Willard **[Bild-2b]**

"[W]e can think of reality as what you run into when you are wrong."

- Dallas Willard, Truth: Can We Do Without It?

Dallas Willard var professor i filosofi vid University of Southern California fram till sin död 2013. För kristenheten är han kanske mest känd för sina böcker inom andlig utveckling.

I fallet med humlan var det som var fel förstås den beräkningsmodell som användes. För några år sedan lyckades man förstå på vilket sätt, varpå rubriken givetvis blev "Nu kan humlan flyga". Jag tror dock inte att någon var förvånad över detta faktum.

Verkligheten är starkt förknippad med begreppet sanning. Vi kan formulera en mängd påståenden om verkligheten. **[Bild-3a]**

- Humlan kan flyga.
- Människan behöver syre för att överleva.
- Temperaturen för när vatten kokar beror av trycket.
- Alla blommor är blå.
- Hästar lägger ägg.

En del av dem är sanna, andra falska.

Jag ska försöka introducera ett bildspråk för det här. Ni som gick i låg och mellanstadiet på 70 och i början av 80-talet och hade boken "Hej Matematik!" kanske kommer känna igen er nu. Formellt brukar det kallas för mängdlära.

Låt oss tänka oss att vi samlar alla sanna påståenden innanför en cirkel. **[Bild-3b]**. Det är mängden av alla sanna påståenden om verkligheten.

Istället för att skriva alla påståenden tänkte jag representera dem med bilden av humlan. Närhelst du ser bilden betyder den "Alla sanna påståenden om verkligheten", allt utanför representerar falska påståenden.

Exempel:

[Bild-4a]. Den gula cirkeln representerar några sanna **[Bild-4b]** och några falska **[Bild-4c]** påståenden.

Vi återkommer strax till den här typen av bilder för att åskådliggöra tolkning av vetenskapliga resultat och religiösa urkunder.

Världsbild

Men först vill jag säga något om världsbild. **[Bild-5a]**

En världsbild är en tolkningsram, ett sätt att tänka, som påverkar både enskilda individers och grupper av individers medvetande. Det är en förklaring av verkligheten och en bas för att utvärdera och handla i den.

Den består av en uppsättning antaganden och idéer om verkligheten som vi *beslutat* oss för är verkliga och sanna.

Det är så att säga de glasögon vi ser verkligheten igenom. Dessa färgas av en mängd faktorer bl.a. **[Bild-5b]**

- Kultur
- Uppväxt
- Utbildning
- Ekonomi
- Religion/trosuppfattning
- Kön
- Etnicitet
- Erfarenhet

Den formas och upprätthålls mestadels undermedvetet men måste medvetet utvärderas och ändras om den är felaktig.

Vår världsbild påverkar också vad vi ser som kunskap och hur vi inhämtar kunskap.

Exempel: **[Bild-6a]**

Sociologisk undersökning i Indien:

- Bomull växer i varmt och tørt klimat
- England har ett kallt och vått klimat.
- Växer det bomull i England?

Hur många skulle svara "Ja"? Hur många skulle svara "Nej"?

[Bild-6b] Svar i Indien: 97,4% svarade "Jag vet inte svaret på den frågan". 600 personer över alla samhällsklasser. "Jag vet inte, jag har aldrig varit där".

I Indien inhämtas kunskap genom erfarenheten. "Det som är upplevt är det som är verkligt".

Skillnad mot oss: Vi tror att det är verkligt för att vi kan förstå det rationellt eller logiskt. Det här är en lång tradition i vår kultur, sedan iallafall 300-talet f.Kr.

En fråga man kan ställa sig är, hur väl överensstämmer vår världsbild med verkligheten? **[Bild-7a]** Hur stor del av de påståenden om verkligheten som vår världsbild förser oss med överlappar med verkligheten? **[Bild-7b]**

[Bild-7c] En del avvikelser, särskilt om de är alltför stora, leder till sjukdomstillstånd, t.ex. paranoia.

[Bild-7d] En del av det vi gör baserar vi på halvsanningar, okunskap eller missuppfattning.

Vetenskap

Ett sätt att försöka samla och ordna kunskap är det vetenskapliga. **[Bild-8a]**

Det är svårt att ge en kortfattad definition av vad vetenskap är. Två försök skulle kunna vara "upptäcka och undersöka verkligheten" eller "beskriva hur verkligheten beter sig". Det är en process som producerar resultat i form av troligen sanna påståenden om verkligheten.

Vetenskapen har en otroligt hög ställning i vårt samhälle idag. Man använder uttryck som "vetenskaplig" och "vetenskapligt bevisad" för att ge en bild av att det är sant eller riktigt.

Men det räcker inte med att kalla något för vetenskap och prestera någon sorts resultat. Hur man uppnår resultatet spelar en väldigt stor roll. På grund av detta skulle jag önska att alla fick läsa en kurs i vetenskapsteori som en del av den grundläggande utbildningen. Det är knappast rimligt, men jag tror att det skulle gagna samhället och öka det kritiska tänkandet kring vetenskap både inom och utanför den akademiska världen.

En intressant fråga i sammanhanget är: kan vetenskapen ge svar på alla frågor som kan ställas kring verkligheten? **[Bild-8b]**

[Bild-8c] Antag att gröna cirkeln representerar alla de sanna påståenden om verkligheten som vetenskapen kan leverera. Frågan är då om det ser ut som bilden visar, eller om den gröna cirkeln skulle överlappa helt med humlan.

Det här är ofta en vattendelare därför att det handlar om världsbild. Man kan svara ja eller nej. Men det är viktigt att förstå att det inte är ovetenskapligt eller irrationellt i sig att hävda att det finns områden och påståenden om verkligheten som vetenskapen inte kan komma fram till. Det man hävdar är helt enkelt att de krav och metoder som den vetenskapliga processen ställer och använder inte kan användas för att upptäcka/undersöka/beskriva alla verkliga fenomen.

Eller uttryckt som en fråga: Varför ska jag tro att man kan hitta alla sanna påståenden om verkligheten genom vetenskapliga processer?

Svaret kan mycket väl vara "det behöver du inte".

En annan fråga är: Hur väl överensstämmer tolkningen av resultatet med verkligheten? **[Bild-8d]**

Resultat -> publikation -> popvetenskap/proffstyckare -> allmänhet

[Bild-8e] Det är därför i regel ganska många tolkningar och världsbilder inblandade i den här kedjan. Det är viktigt att komma ihåg.

Exempel på fel

Jag kan förstås inte ge några exempel på vilka av rådande uppfattningar som verkligen är felaktiga. Kunde jag det skulle jag förmodligen sitta på någon professorsstol på något universitet. Men några historiska exempel enligt gällande vetenskapliga consensus går ju bra:

Åderlåtning. Att tömma ut en del blod från någon som var sjuk. Man trodde att sjukdomen berodde på övertryck och att personen skulle bli frisk snabbare om man hjälpte kroppen på traven med att sänka trycket.

Geocentriska världsbilden. Heliocentriska världsbilden. Vintergatan, galaxhopar, galaxhoparna bildar grupper. Den hittills största kända strukturen i universum.

Flogistonteorin. En teori som användes under sent 1600-tal och under 1700-talet och beskrev förbränning, metabolism och bildandet utav rost. Grundtanken var att material som t.ex. kunde brinna innehöll ett element kallat flogiston som avgavs vid förbränning. Idag vet vi att det är en process som involverar syre.

Religion

[Bild-9a] Låt oss gå till en annan faktor som påverkar vår världsbild.

Ett system av tankar och idéer kring verkligheten som leder till **[Bild-9b]**

- livets syfte och mening
- värderingar
- prioriteringar
- praxis,
- etik, moral
- uppfattningar inom t.ex.
- historia
- medicin
- astronomi (eller kanske astrologi)
- livets uppkomst
- m.m.

Bygger väldigt ofta på tolkning av muntliga eller nedskrivna berättelser och redogörelser, ibland med historisk koppling.

[Bild-10a] Helt klart är att religion gör anspråk på att säga något om verkligheten. En bra fråga blir då precis som med vetenskapen: kan berättelserna ge svar på alla tänkbara frågor om verkligheten? **[Bild-10b]** Svaret är säkert beroende av vem man frågar och vilken religionen är. Men det är nog ganska få som skulle hävda det.

För mig som kristen är det ju Bibeln som gäller, och jag vågar påstå att det finns ganska många sanna påståenden om verkligheten som inte går att läsa sig till i Bibeln. Eller annorlunda uttryckt, jag tror Bibeln är nödvändig och tillräcklig för att leda människan in i en relation med Gud, men jag tror inte att den är uttömmande när det gäller påståenden om verkligheten. **[Bild-10c]**

Den röda cirkeln anger helt enkelt vilka sanna påståenden om verkligheten som kan erhållas från Bibeln.

En annan fråga är: hur väl överensstämmer min tolkning med det avsedda budskapet?

Bibeln -> Teolog -> Publikation -> Pastor/Präst/Lekman -> Församling

[Bild-10d] Liksom i fallet med vetenskapen är det ganska många världsbilder inblandade här. Ett annat problem är också att det inte riktigt finns något bra sätt att stämma av med verkligheten. En del av frågorna kan mycket väl röra sådant där experiment inte kan ställas upp, eller där ett experiment inte kan ge svaret, t.ex.

- Existens och giltighet av absoluta moraliska värden.
- Livets mening och syfte.
- Alla människors lika värde.

[Bild-10e] Jag bär förmodligen på tolkningar som inte var avsiktliga, de har på olika sätt färgats av aspekter i min omgivning.

Exempel på fel

Här är det ju lite riskabelt att påtala fel, det är ju att stämpla oliktankande som irrlärare. Men jag hämtar stöd från den Nicaenska trosbekännelsen (381 e.Kr.).

- Avvikelse från treenighetsläran
- Gnosticism

Lite mer kontroversiellt:

- Framgångsteologi

Sammanställning

Allmän och speciell uppenbarelse.

Integrera tro med vetenskapliga resultat.

Det finns områden där de möts. Detta är punkter för tänkbara konflikter eller bryggor. Det är punkter där vi som troende kan behöva jobba lite extra.

Konflikter

Det händer att vetenskap och religion kommer på kollisionskurs med varandra.

Ett sådant område som kommer upp på tapeten lite nu och då är evolutionsläran och om den är sann eller inte. Frågan drivs av anhängare av "Young Earth Creationism", vilket innefattar en strikt bokstavlig tolkning av Biblens skapelseberättelse. I och med detta hävdar den också att universum är mellan 5700 och 10000 år gammalt.

Evolutionsläran kräver mycket längre tid än så.

Dessa är därför ömsesidigt uteslutande. En av dem överensstämmer inte med verkligheten. Vilken?

De som befinner sig i YEC-lägret brukar hävda att evolutionsläran "bara är en annan teori".

Det skulle jag säga är intellektuellt oärligt. Teori i vetenskaplig mening är något som blivit granskat av andra, undersökt och testad i praktiken av flera olika grupper med verkligheten som referens. Det är inte bara en massa tyckande eller en lös idé. Om en teori ska ersättas av en annan måste ersättaren ha något extra att komma med, antingen i fråga om förklaringsgrad, enkelhet, omfattning eller någon annan typ av förtjänst. Kanske förutsäger den någon relation eller koppling till ett annat fenomen som konkurrerande teorier inte gör.

Dessa förutsättningar gäller även evolutionsläran. Tyvärr har YEC lägret inte presterat något sådant.

Det bör nämnas att YEC inte bara kolliderar med evolutionsläran. Den slår även mot områden som geologi, paleontologi, astronomi, och fysik.

Jag säger inte att Bibeln har fel. Det jag säger är att utifrån ett vetenskapligt perspektiv och en strävan efter att förstå verkligheten som en helhet, verkar det troligt att en annan tolkning än den strikt bokstavliga av de första kapitlen i Första Mosebok är den korrekta.

Jag tycker att det är ett ganska häftigt exempel på där vetenskapen kan hjälpa oss att avgöra hur Guds ord kan tolkas utifrån Guds verk.

(Jag är beredd att byta ståndpunkt om "YEC"-lägret skulle anta utmaningen och starta upp storskaliga forskningsprojekt som följer gängse vetenskapliga normer och börjar producera resultat som ger en annan bild. Men det är man inte i närheten av att göra idag.)